

ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Θεολόγος - Καθηγητής

ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΠΑΝΕΓΕΡΘΕΝΤΕΣ

α) *Ἐκκλησιαστικά μνημεῖα τῶν Σερρῶν.*

Ὅλο τό Βαρόσι τῶν Σερρῶν ἦταν διάσπαρτο ἀνά ἑκατό ἢ διακόσια μέτρα ἀπό ναούς. Στά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα μέ δέκα χιλιάδες Χριστιανούς, χωρίς τούς Τούρκους καί τούς Ἑβραίους, ἡ πόλη εἶχε τριάντα καί πλέον ναούς καί παρεκκλήσια. Πολλούς ναούς τούς ἀφιέρωνε σέ δύο ἁγίους π.χ. Παναγία Δοχειανή-Ἁγία Βαρβάρα, ἀλλά καί γιά μερικούς ἁγίους εἶχε περισσότερους τοῦ ἑνός ναούς, π.χ. γιά τόν Ἅγιο Νικόλαο πέντε καί γιά τούς Ταξιάρχες τρεῖς. Εἴκοσι ἕνας ἀπ' αὐτούς καταστράφηκαν καί δέν ξανακτίστηκαν, ἐνῶ ἀναγέρθηκαν ἄλλοι νέοι ναοί πρός τιμὴν ἄλλων ἁγίων. Σέ μερικούς ναούς προσδιορίζεται ὁ χῶρος τους ἀκόμη μέ κάποιο ταπεινό εἰκονοστάσι, προσκυνητάρι, ἐνῶ σέ ἄλλους ἀνυψώθηκαν πολυκατοικίες καί χάθηκαν ὅλα τὰ ἴχνη τους.

Ἡ πόλη τῶν Σερρῶν, λόγω τῆς ἀξιόλογης στά βυζαντινά χρόνια οικονομικῆς πολιτικῆς καί πολιτιστικῆς ἀνάπτυξής της, ἀνήγειρε πολλά σέ ἀριθμό καί ποιότητα χριστιανικά μνημεῖα. Ἄν προσέξουμε τίς ἐξερευνητικές ἐργασίες ἱστορικῶν, θά διαπιστώσουμε ὅτι οἱ Σέρρες δέν ὑστεροῦσαν τῆς Θεσσαλονίκης σέ βυζαντινά μνημεῖα καί ναούς¹. Οἱ Τοῦρκοι δέν κατέστρεψαν καί δέν μετέτρεψαν κανένα χριστιανικό ναό αὐτῆς σέ τζαμί.

β) *Τά αἷτια τῆς καταστροφῆς τῶν ναῶν.*

Οἱ Ναοί στήν πόλη τῶν Σερρῶν κήκαν καί καταστράφηκαν πολλές φορές, διότι λόγω τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως ὑπέστη πολλές ἐπιθέσεις, εἰσβολές, λεηλασίες καί καταστροφές ἀπό διάφορους ἐχθρούς. Ἔγιναν πυρπολήσεις ἀπό τούς εἰσβολεῖς, ἀλλά καί μεγάλες πυρκαγιές ἀπό τίς συνθήκες τῆς ζωῆς καί τῆς δομήσεως τῆς πόλεως.

Τά περισσότερα σπίτια της, μέσα στό Βαρόσι, ἦταν συνεχόμενα, κολ-

1. Παπαγεωργίου Π., «Αἱ Σέρραι καί τὰ προάστια περὶ τὰς Σέρρας». Ἐκδο-
ση Δημ. Βιβλιοθήκης Σερρῶν. Θεσ/νίκη 1988. σελ. 22. Λαμπάκη Γ. «Περιηγήσεις,
Σέρραι», Δελτ. Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρ. (1905), σελ. 43-73.

λητά. Οί δρόμοι της ήταν στενοί και οί προεξέχουσες στέγες πολλάκις προσέγγιζαν μεταξύ τους. Τά ύλικά τῶν οἰκοδομῶν κατά τό πλεῖστον ἦταν ἀπό ξύλα (τσιιατμάδες, μπαλτατί), Ἡ θέρμανση τῶν οἰκιῶν τό χειμῶνα γινόταν μέ ἀναμμένα ξυλοκάρβουνα στό μαγκάλι καί μέ ξύλα στό τζάκι. Ἦταν εὐκόλο νά μεταδώσουν μέ τίς σπίθες τους τή φωτιά. Ὑδρευση κατ' οἶκον δέν ὑπῆρχε ἀλλ' οὔτε καί καμιά ἄλλη πρόνοια πρόληψης ἢ περιορισμοῦ μεταδόσεως τῆς πυρκαγιᾶς. Σέ περίπτωση πνοῆς δυνατοῦ ἀνέμου ἡ πόλη ἐντός ὀλίγων ὥρων καιγόταν ὀλόκληρη. Ὁ Παπασυναδινός ἀναφέρει ὅτι σέ διάστημα ἐννέα ἐτῶν 1630-1638 ἔγιναν δύο μεγάλες πυρκαγιές στίς Σέρρες, στίς 30-9-1630 καί τό δωδεκάημερο τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1638². Τό αὐτό ἐπαναλήφθηκε καί τό 18ο αἰῶνα στίς 13-8-1714 καί στίς 28-12-1763. Αὐτές κατέκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως ἔξω ἀπό τό Βαρόσι της. Πιθανόν νά ἔγιναν καί ἄλλες μεγάλες πυρκαγιές, χωρίς νά μνημονεύονται στά βιβλία. Μεμονωμένες πυρκαγιές ναῶν ἔγιναν κατά καιροῦς, ὅπως φαίνεται ἀπό τό ὄνομα τοῦ Καμένου Ταξιάρχου.

Ἡ πυρκαγιά ὅμως τῆς 28-6-1849 κατέκαυσε ἐντός ὀλίγων ὥρων πολλά σπίτια, καταστήματα, σχολεῖα καί τούς ναούς: 1) Ἁγίων Θεοδώρων, 2) Ἁγίας Βαρβάρας-Παναγίας Δοχιανῆς, 3) Μεγάλων Ταξιαρχῶν, 4) Ἁγίας Κυριακῆς, 5) Παναγίας Βλαχερνῶν, 6) Δώδεκα Ἀποστόλων, 7) Ἁγίου Βλασίου, 8) Ἁγίου Γεωργίου-Τριῶν Παίδων, 9) Ἁγίας Ἐλεούσας, 10) Ἁγίου Γεωργίου "Γουναράδων", 11) Ἁγίου Ἀθανασίου-Κυρίλλου, 12) Κάτω Ταξιάρχη, καί 13) Ἁγίου Νικολάου τοῦ ὀρφανοτρόφου³.

Στήν τουρκοκρατία ἦταν δύσκολο νά ξαναχτίσουν τούς παραπάνω ναούς. Ὑπῆρχε μεγάλη γραφειοκρατία καί αὐστηρός ἔλεγχος ἀπό τόν κατακτητή. Ἐκδίδετο διαταγή τῆς Ὑψηλῆς Πύλης γιά διενέργεια σχολαστικῆς αὐτοψίας καί πραγματογνωμοσύνης. Ἀκολουθοῦσε ἱεροδικαστικό χοτζέτι γιά τήν ἐπισκευή τῶν καταστραφέντων μόνο μερῶν τοῦ ναοῦ, γιά νά μή γίνει καμιά μεταβολή καί ἐπέκταση. Μετά ἀπό πολλές διαδικασίες καί κωλυσιεργίες ἐκδίδετο τό ὑψηλό φερμάνι γιά τήν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου ἐντός ὀρισμένων ἡμερῶν⁴.

Μέ πολλές θυσίες ἀπό τό ὑστέρημά τους καί προσωπική ἐργασία ἐπισκεύασαν μερικούς ναούς κανονικά καί ἄλλους πρόχειρα, σύμφωνα

2. Παπασυναδινοῦ. Ἡ Σερραϊκή Χρονογραφία. Ἔκδοση Μητροπ. Σερρῶν (1989), σ. 54 καί 40α καί σ. 73 καί 60β.

3. Νικολάου Ν. Ἡ μεγάλη πυρκαγιά τοῦ 1849. Σερραϊκά Ἀνάλεκτα 1992, σελ. 136-150.

4. Διαταγές τοῦ βαλῆ τῆς Ρούμελης τῶν ἐτῶν 1709 καί 1714.

πάντα μέ τά οικονομικά τους καί τά προνόμια πού τούς δόθηκαν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ Χάτι Χουμαγιούμ τό 1856.

Δυστυχῶς μετά ἀπό ἑξήντα πέντε χρόνια, τό 1913, τήν ἴδια ἀκριβῶς ἡμερομηνία στίς 28 Ἰουνίου, οἱ Βούλγαροι κατέκαυσαν καί πάλι τίς Σέρρες. Κάηκαν τέσσερις χιλιάδες κατοικίες, καταστήματα, σχολεῖα καί οἱ δεκαεννέα παρακάτω ναοί, 1) Ἁγιοι Θεόδωροι, 2) Ἁγία Παρασκευή, 3) Μεγάλοι Ταξιάρχες, 4) Ἁγιος Παντελεήμονας, 5) Ἁγία Κυριακή, 6) Ἁγία Φωτεινή, 7) Δώδεκα Ἀπόστολοι, 8) Παναγία Ἡλιόκαλη, 9) Τρεῖς Παῖδες-Ἁγιος Γεώργιος, 10) Παναγία Ἐπίσκεψις, 11) Παναγία Βλαχερνῶν, 12) Ἁγιος Βλάσιος, 13) Ἁγιος Νικόλαος Μποσταντζήδων, 14) Παναγία Ἐλεοῦσα, 15) Ἁγιος Γεώργιος τῶν Γουναράδων, 16) Ἁγιοι Ἀθανάσιος καί Κύριλλος, 17) Παναγία Δοχιανή-Ἁγία Βαρβάρα, 18) Ἁγιος Συμεών ὁ Πρεσβύτες, 19) Ἄνω Ταξιάρχης-Παναγία Ἀρμενοκρατοῦσα.⁵

Ἄπ' αὐτούς οἱ ὑπ' ἀριθμ. 1-4 ξανακτίστηκαν κανονικά, οἱ ὑπόλοιποι οἰκοπεδοποιήθηκαν, ἀλλά μέ ἰδιωτική πρωτοβουλία ξανακτίστηκαν μικρότεροι μόνο οἱ ὑπ' ἀριθ. 5-8. Στό νέο σχέδιο τῆς ἐπανοικοδόμησης τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν πλὴν τῶν τεσσάρων πρώτων ἀναφερομένων ναῶν οἱ ὑπόλοιποι δέν συμπεριλήφθηκαν. Γιά τήν ἱστορία τῶν καταστραφέντων καί μὴ ἐπανεγερθέντων τοῦ λοιποῦ ναῶν τῆς πόλεως Σερρῶν θά κάνουμε λόγο στήν παροῦσα ἐργασία.

ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΠΑΝΕΓΕΡΘΕΝΤΕΣ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΕΡΡΩΝ

1. Ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου (πλησίον τῆς Παλαιᾶς Μητροπόλης)

Ἦταν ἓνας ἀπό τούς καλύτερους ἀρχαιότερους Βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς πόλεως Σερρῶν, ἐφάμιλλος τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ἀπό τόν ὁποῖο βρισκόταν 150 μ. νοτιότερα. Ὁ Π. Παπαγεωργίου⁶ βρῆκε τόν κομψό αὐτό βυζαντινό ναό τοῦ ια' ἢ ιβ' αἰώνα καταστραμμένο ἀπό τό σεισμό τοῦ 1736. Ἦταν σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος μέ τροῦλο καί μέ ἐπέκταση τῆς βόρειας καί νότιας κεραίας τοῦ σταυροῦ στίς ἐξωτερικές πλευρές του, διακοσμημένος μέ ἀξιόλογες ἀγιογραφίες.

Ὁ Ευγγόπουλος Ἀ. πρόλαβε τό 1926 τά ἐρεῖπιά του καί τίς θαυμάσιες τοιχογραφίες τοῦ 11ου αἰώνα καί μᾶς περιέσωσε σέ σχέδιο τήν πιθανή

5. Αἱ Βουλγαρική ἀμότητες ἐν τῇ Ἀνατ. Μακεδονίᾳ καί Θράκῃ 1912-13, σ. 158-166.

6. Παπαγεωργίου Π., Ἐνθ. ἀν., σ. 29.

κάτοψη, τήν τομή καί τήν άψίδα τοῦ ναοῦ. Μελέτησε τήν πρώτη φορά τά ἀρχιτεκτονικά του σχέδια, ἀλλά ὅταν ἐπανήλθε γιά νά συμπληρώσει τή μελέτη του, τά ἐρείπια τοῦ ναοῦ εἶχαν ἐξαφανισθεῖ. Ἦταν κτισμένος μέ ἐπάλληλους ὀριζόντιους πλίνθους ἐναλλασσόμενους μέ ἰσοπαχές ἀσβεστοκονίαμα. Ἀπό τά ἐναπομείναντα ἐρείπια τῶν τοίχων τῶν κιόνων, τῶν γλυπτῶν καί τῶν εἰκονογραφιῶν μέ τόν ἀρχάγγελο στήν άψίδα τοῦ ναοῦ κατέληξε στό συμπέρασμα ὅτι ἦταν ἀξιόλογο ἔργο τοῦ 11ου αἰῶνα. Στίς προσωπικές του κρίσεις γιά τήν ποιότητα τοῦ ναοῦ γράφει: «Τό ἀπολεσθέν ἐρείπιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, θά ἦτο, ἄν ἐσώζετο, ἐν τῶν ἀρχαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων τῶν Σερρών, σύγχρονον ἴσως ἢ καί παλαιότερον τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὑπό τήν μορφήν τουλάχιστον πού σήμερον τήν γνωρίζομεν. Τοῦτο δέ κάμνει τήν ἀπώλειάν του ἀκόμη θλιβεροτέραν»⁷. Ἐάν συντηροῦνταν τά ἐρείπιά του, ὅπως τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Ἀκροπόλεως, θά ἦταν σήμερα ἕνα ἀπό τά κομψότερα καί ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς πόλεως τῶν Σερρών. Δυστυχῶς ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Σερρών Κωνσταντῖνος Μεγγρέλης (1924-1961) στό θέμα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ναῶν τῆς πόλεως τῶν Σερρών ἀδιαφόρησε, διότι ὄχι μόνο γι' αὐτό τό ναό δέν φρόντισε, ἀλλά καί γιά τούς περισσοτέρους ἀναφερομένους στήν εἰσαγωγή ἐρειπωθέντας ναοῦς ἄφησε τούς χώρους αὐτῶν νά οἰκοπεδοποιηθοῦν καί νά διανεμηθοῦν στούς κατοίκους τῆς πόλεως.

2. Ναός Ἁγίου Νικολάου τῶν Μποσταντζήδων

Βρισκόταν στό νότιο μέρος τῆς πόλεως, ἔξω ἀπό τό τεῖχος, κοντά στό παραπόρτιον, ὅπως μνημονεύεται στή σελ. 241 τοῦ κώδικα τῆς μητροπόλεως «ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί παραπόρτιον» στή συνοικία τῶν Μποσταντζήδων (τῶν κηπουρῶν), περίπου στή θέση τῆς πλατείας πρό τοῦ ὑποκαταστήματος τοῦ Ι.Κ.Α. Σερρών. Πρός διάκριση ἀπό τούς ἄλλους τέσσερις ὁμώνυμους ναοῦς τόν ὀνόμαζαν Ἁγιο Νικόλαο τῶν Μποσταντζήδων. Ἐπιβεβαιώνεται τοῦτο ἀπό τόν Παπαγεωργίου, ὁ ὁποῖος στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα βρῆκε στή νότια πλευρά τοῦ τεῖχους τῆς πόλεως Σερρών ἵχνη πύλης μέ άψίδα ἀπό τό παραπόρτι, τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού βρισκόταν στό «Μποσταντζί μαχαλεσί, κήπων συνοικία»⁸. Μνημονεύεται τό 1618 στό χρονικό τοῦ Παπασυναδινού⁹ ὁ

7. Ξυγγοπούλου Ἄνδ. Ἐρευνα εἰς τά Βυζαντινά μνημεῖα τῶν Σερρών, Θεσ/νίκη 1965, σ. 46-60.

8. Παπαγεωργίου Π., Ἐνθα ἄν., σελ. 244.

9. Παπασυναδινού. ἔνθα ἄν., σ. 32, παρ 21α.

ἐφημέριός του παπά Κρίτων πού «εἶχεν ἐνορίαν τόν ἅγιον Νικόλαον τούς Μποσταντζήδες». Ἀπό μιά ἐνεπίγραφη ἐντοιχισμένη πλάκα, ἐάν πραγματικά προήρχετο ἀπό τό ναό αὐτόν, πρέπει ἐπί τῆς ἀρχιερατείας τοῦ μητροπολίτου Σερρών πρώην Πελαγονίας καί μετὰ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Φουρτουνιαῆ, νά ἀνακαινίσθηκε τό 1834, μέ τήν ἐπίβλεψη τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς καί τοῦ συνεργείου τῶν μαστόρων Χρήστου Σκόρδα¹⁰. Μιά ἄλλη ἐντοιχισμένη ἐνεπίγραφη στό ὑπέρθυρο τοῦ ναοῦ πλάκα ἔγραφε «Πυρποληθεῖς ὁ ἱερός οὗτος ναός κατ' Αὐγουστον τοῦ 1871-ἀνοικοδομήθη τό 1872 ἔτος Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Μητροπολίτου ἁγίου Σερρών κυρίου κυρίου Νεοφύτου-διά συνδρομῆς τοῦ Κ. Ἀθανασίου Μπαμπάσκου Χατζηγεωργίδη»¹¹.

Ὁ Λαμπάκης κατέγραψε ἀξιόλογες εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καί τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀπό τό τέμπλο. Ἡ πρώτη «IC XC O ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ». Ἡ δεύτερη «ΜΗΡ ΘΟΥ Η ΡΙΖΑ ΤΟΥ ΙΕCCAI» τῆς 19/1/1748 καί ἡ τρίτη τοῦ Ἁγίου Νικολάου «1794 δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χατζῆ Μανολάκη Σηράκογλου»¹².

Ἀπό τή βιογραφία τοῦ μαρτυρήσαντος στίς Σέρρες τό 1808 Ἁγίου Νικήτα πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐνταφιάστηκε στό ναό αὐτό. Γίνονται προσπάθειες ἀνευρέσεως τοῦ τάφου. Στόν περίβολο καί στήν ἰδιοκτησία τοῦ ναοῦ ὑπῆρχαν ἐννέα μεγάλες κατοικίες, οἱ ὁποῖες μαζί μέ τό ναό καί τίς παραπάνω εἰκόνες κήκαν τό 1913. Στό πῖνακα τῶν ἀποζημιώσεων τῶν πυρποληθέντων ναῶν κοστολογήθηκε 3000 χρυσές λίρες.¹³

3. Ναός Ἁγίου Νικολάου. (Στό παλαιό Νοσοκομεῖο)

Ἐνα ναῖδιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑπῆρχε στό προαύλιο τοῦ παλαιοῦ νοσοκομεῖου. Ὁ Εὐάγγελος Στράτης¹⁴ ἀναφέρει ὅτι στή συνέλευση τῆς 7-7-1796 ἀποφάσισαν οἱ Σερραῖοι «κοινόν ὀσπιτάλιον συστήσαι ἐν τῇ πολιτείᾳ» καί τήν 1η Αὐγούστου διάλεξαν ὡς τόπο ἀνεγέρσεώς του ἕνα οἰκοπεδο στόν Ἁγιο Νικόλαο πού ἀνῆκε στό ναό τῆς Παναγίας τῆς Δοχει-

10. Καφταντζῆ Γ. Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 223. Ἱστορ. Σερρών τόμ Α', σελ. 198-199, ἀριθ 287-288.

11. Παπαγεωργίου Π., ἐνθα ἀν., σελ. 31.

12. Λαμπάκης. Περιηγήσεις εἰς Σέρρας, σελ. 58-59, ἀριθ. 60, 61, 62.

13. Βουλγαρικές Ὠμότητες..., σελ. 163. Πέννα Π., Ἱστορία τῶν Σερρών, σελ. 483.

14. Στράτης Εὐάγγελος, Μακεδονικό ἡμερολόγιο 1909, σελ. 154.

ανής. Δέν πρόκειται γιά τήν ανέγερση τοῦ κτηρίου τοῦ 3ου Γυμνασίου Σερρών πού κτίστηκε ὡς νοσοκομεῖο τό 1885, ἀλλά γιά τό παλαιότερο νοσοκομεῖο Σερρών πού ἦταν βορειοανατολικά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Μνημονεύεται σέ γράμμα τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ πού καταχωρήθηκε στό μητροπολιτικό κώδικα, σελ. 393, ὅτι τό 1757 πούληθηκε ὁ ναός αὐτός στήν ἱερά Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ καί ὀνομαζόταν Ἁγιος Νικόλαος τῶν Σιναϊτῶν. Ἀκυρώθηκε ἡ πράξη πωλήσεως ἀπό τόν ἴδιο Πατριάρχη, ἀλλά οἱ Σιναῖτες διατήρησαν τό μετόχι στή θέση πού βρισκόταν τό διδακτήριο τῆς Γρηγοριάδας.

4. Ἁγιος Νικόλαος ὁ Ὀρφανοτρόφος

Μικρός ναός ἔξω ἀπό τό δυτικό τεῖχος τῆς πόλεως Σερρών ὀπισθεν τοῦ Α' Γυμνασίου Σερρών. Ὁ Παπαγεωργίου¹⁵ τόν βρῆκε κατεστραμμένο, ἀλλά στή θέση του ἀναβαν ἀκόμη καντήλι. Ὑπῆρχε μεγάλη εἰκόνα, εἰκονογραφημένη καί ἀπό τίς δύο πλευρές. Στή μία εἰκονιζόταν ὁ «ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ - Ο ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΟΣ» καί στήν ἄλλη πλευρά ὁ νέος Ἁγιος Νικόλαος. Ἡ εἰκόνα μεταφέρθηκε στό γειτονικό ναό τοῦ Ἁγίου Βλασίου, στόν ὁδὸ Λαζάρου Κούση. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν δύο ξεχωριστές ἐνορίες. Ὁ Παπασυναδινός ἀναφέρει ὅτι τό 1620 ὁ Ζιχνιώτης πρωτοσύγγελος παπᾶ Ἄγγελος «εἶχεν ἐνορίες τόν Ἁγιο Νικόλαον καί τόν Ἁγ. Βλάση» καί ὅτι τό 1642 ὁ παπᾶ κύρ Μανόλης ὁ καστρίτιος, λόγω τοῦ πολλοῦ χρέους, πούλησε «τίς ἐνορίες του, τόν Ἁγ. Νικόλαο καί τόν Ἁγ. Βλάση»¹⁶

5. Ναός τῶν Ἁγίων Ἀθανασίου καί Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας

Ἐνα ἀπλό προσκυνητᾶρι πρό τῆς οἰκίας τοῦ ἐκάστοτε στρατηγοῦ τῆς 10ης Μεραρχίας, στή διασταύρωση τῶν ὁδῶν Ἀκροπόλεως καί Ἰωνος Δραγούμη, μᾶς θυμίζει ὅτι ἐκεῖ ὑψωνόταν ἕνας μεγαλοπρεπῆς ναός μέ τήν ἐπιγραφή στήν ἐξώθυρα «Μετόχιον τῆς ἐν τῷ ἁγιονύμῳ ὄρει ἱεράς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐκκλησία Ἁγίου Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ἐν ἔτει 1897 Αὐγούστου 20».

Τό χρυσόβουλλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Β' τό 1321 τόν προσδιορίζει σέ ἐπίκαιρη θέση τῆς Βυζαντινῆς πόλεως «πλησίον τῆς πόρτας τοῦ φόρου». Στίς σωστικές ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές τοῦ 1974 βρέθηκε δίπλα του τό Βυζαντινό τεῖχος καί ὁ πύργος μέ τήν δυτική κεντρική πύλη τῆς

15. Παπαγεωργίου Π., ἔνθα ἀν., σελ. 32.

16. Παπασυναδινού. ἔνθα ἀν., σ. 34, παρ. 22β, καί σ. 87, παρ. 75α.

πόλεως, ὅπου λόγῳ τῆς ἀγορᾶς σύχναζε πολὺς κόσμος κάθε μέρα. Ὑπῆρχε σταθμὸς φρουρᾶς (χωροφυλακῆς) πού ἔκλεινε τίς νύχτες τὴν πύλη μέ ἀλυσίδες. Σιντζιρλί (τῶν ἀλύσεων) κλισέ τόν ὀνόμαζαν οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ ναὸς κήκε στὴν πυρκαγιά τοῦ 1849 καί ἐπισκευάστηκε τό 1868. Ὁ Παπαγεωργίου¹⁷ γράφει ὅτι ὁ πρό τῆς πυρκαγιᾶς τοῦ 1849 ἦταν ἀξιόλογος ναός, ὁ ὁποῖος κτίστηκε πάνω στά θεμέλια παλαιότερου ναοῦ, πού δέν γνωρίζουμε τό ἔτος τῆς ἀνεγέρσεώς του. Σέ ἀρχαῖο ἔγγραφο τοῦ κώδικα σ. 30 τῆς Μ. Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀναφέρεται ὅτι οἱ καλόγηροι τῆς ὡς ἄνω Μονῆς στίς 15 Ὀκτωβρίου 1589 ὁμολόγησαν ὅτι «γνωστῶ ἔστω πάντας ὅτι τόν κραβασαρά ὅπου ἔχομεν εἰς τὰς Σέρρας ἐσυμφωνήσαμεν πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Λαύρᾳ τοῦ ὀσίου ἡμῶν Ἀθανασίου προηγούμενοι καί γέροντες νά τόν πούλησωμεν καί ὅστις ἐκεῖνος εὐρεθῆ καί ἀγοράσῃ τον νά μὴν δέν ἔχη τινὰς ἀπό τό μοναστήρι νά τόν πειράξῃ ἢ ἡγούμενος ἢ προηγούμενος ἢ γέροντας κλπ». Στὴ βρῦση τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε ἐντοιχισμένη πλάκα μέ τὴ χρονολογία 1760. Μετά ὅμως ἀπό τὴν πυρκαγιά τοῦ 1913 κατεδαφίστηκαν τὰ ἐρείπιά του καί οἰκοπεδοποιήθηκε. Μετά ἀπό δικαστικούς ἀγῶνες εἰσέπραξε ἡ Μ. Λαύρα 7000 δρχ.

6. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου

Ὁ Παπαγεωργίου Π.¹⁸ ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχε στίς Σέρρες πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου μεγαλοπρεπῆς ναός πρὸς τιμὴν τοῦ Μ. Βασιλείου. Τὴν ὑπαρξὴ ἐνορίας τοῦ Μ. Βασιλείου τὴ συναντοῦμε σέ δύο χρυσόβουλλα τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου πού γράφτηκαν τόν Ἰούνιο τοῦ 1321. Σ' αὐτὰ γίνεται λόγος γιὰ κτήματα «ἐντὸς τῆς πόλεως Σερρών... μαγκπικόν (φούρνου) οἴκημα εἰς τὴν γειτονίαν τὴν λεγομένην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου». Ἐπίσης, ἀχρονολόγητα ἀναφέρεται καί στό χρυσόβουλλο τοῦ Στεφάνου Ντουσιάν σέ γενομένη ἀγοραπωλησία «ἀμπέλι ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου»¹⁹. Ἡ ὀνομασία γειτονίας καί τοποθεσίας μέ τό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου προϋποθέτει κάποιον ναό. Ὁ Εὐάγγελος Στράτης,²⁰ στηριζόμενος στὴ Σερραϊκὴ παράδοση, γράφει στὴν Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών ὅτι «ἔκειτο ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἐξωτερικῆς θύρας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου παρὰ τὴν ὁδὸν τετραγώνου πλατείας, εἰς ἀπόστασιν μόλις δεκαπέντε βημάτων ἀπὸ τοῦ ἀρχαί-

17. Παπαγεωργίου Π., ἔνθα ἄνωτ, σελ. 31 καί 55.

18. Παπαγεωργίου Π., ἔνθα ἄνωτ., σελ. 29.

19. (19) Μ.Μ Acta, τόμ. 5ος, σελ. 92, 94.

20. Στράτης Ε. Ἱστορία Σερρών, σελ. 32-33.

ου τείχους και της ανατολικής αρχαίας πύλης». Μιά τετράγωνη πλατεία (25X17), όπως φαίνεται σε χάρτη πρό της πυρκαγιάς του 1913, υπήρχε στο πίσω μέρος, ανατολικά του ναού του Ἁγίου Ἀντωνίου. Τό δέ Βυζαντινό τείχος από τά αποκαλυπτόμενα θεμέλιά του στην ανέγερση τῶν γύρω πολυκατοικιῶν ἐπιβεβαιώνει τό προσδιορισμό της θέσεως του ναού του Ἁγίου Βασιλείου²¹. Ὁ ναός αὐτός ἀπό τά συμφραζόμενα τῶν χρυσοβούλων θά καταστράφηκε στίς ἀρχές του 13ου αἰώνα. Δέν ὑπάρχει οὔτε προσκυνητάρι στην θέση του ὡς ἄνω ναοῦ. Θεώρησε ἐπίσης τήν ανέγερση του ναοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνάμνηση τῶν ἐπισκέψεων του αὐτοκράτορα Βασιλείου Β' στίς Σέρρες²². Ὁ Παπαγεωργίου²³ κατά τήν ἐπίσκεψή του τό 1892 στό ναό του Ἁγίου Ἀντωνίου βρῆκε φυλασσόμενη εἰκόνα του Ἁγίου Βασιλείου²⁴ πού πιθανόν νά προήρχετο ἀπό τόν ὁμώνυμο ναό, ὁ ὁποῖος μᾶς εἶναι ἄγνωστο πότε καί ἀπό τί καταστράφηκε.

7. Ναός του Ἁγίου Βλασίου

Ἐξ ἀπό τά τείχη της πόλεως καί δυτικά του 1ου Γυμνασίου, στην ὁδὸ Λαζάρου Κούση ὑπάρχει ἓνα μικρό προσκυνητάρι σε ἀνάμνηση του ναοῦ του Ἁγίου Βλασίου πού κἀηκε τό 1913. Ἀναφέρεται στό χρονικό του Παπασυναδινού²⁵ τό 1620 ὡς ἐνοριακός ναός μέ ἐφημέριο τόν Ζιχνιώ-

21. Νικολάου Ν., Σκαπανεῖς ἱστοριογραφίας καί προβλήματα της πόλεως Σερρών, σ. 32-36.

22. Ὁ Ν. Νικολάου ἀπέδωσε καί τήν ὀνομασία της κεντρικότερης ὁδοῦ της πόλεως τῶν Σερρῶν στά βυζαντινά χρόνια βασιλική ὁδός, βασιλικός δρόμος, πρὸς τιμὴν καί σε ἀνάμνηση τῶν ἐπισκέψεων του αὐτοκράτορα Βασιλείου Β' του Βουλγαροκτόνου στίς Σέρρες, ὅταν ἐξεστράτευε στίς ἀρχές του 11ου αἰώνα κατά τῶν Βουλγάρων. Ἡ ὁδός αὐτή ἄρχιζε ἀπό τήν ανατολική κεντρική πύλη τῶν τειχῶν, τήν Ὁρτά καποῦ, καί κατέληγε στή δυτική πύλη του φόρου, τήν Κουνλούκ Καποῦ. Νικολάου, ἔνθα ἄν., σελ. 34. Ὁ Γ. Καφταντζῆς δυσκολεύτηκε νά παραδεχθεῖ τήν ἄποψη αὐτή, διότι ὁ ἐπιθετικός προσδιορισμός βασιλικός δέν εἶχε σχέση μέ τόν αὐτοκράτορα Βασίλειο, ἀλλά ἐξέφραζε γιά τούς Σερραίους τό μεγάλο, τόν καλύτερο, τό δημόσιο καί κοινόχρηστο δρόμο της πόλεως. Γ. Καφταντζῆ, Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 215).

23. Παπαγεωργίου Π., ἔνθα ἄν., σελ. 29-30.

24. Ἡ εἰκόνα αὐτή τῶν ἀρχῶν του 18ου αἰώνα (διαστ. 1,05X0,635X0,04) πού εἰκονίζεται μετωπικά μέχρι τή μέση ὁ Ἅγιος Βασίλειος, βρῖσκεται σήμερα ἀναρτημένη στό Ἐκκλησιαστικό μουσεῖο της Μητροπόλεως Σερρῶν (δές Θησαυροὶ της ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν καί Νιγρίτης (τό Ἐκκλησιαστικό μουσεῖο) 1998, σελ. 44-45).

25. Παπασυναδινού, ἔνθα ἄν., παρ. σ. 34, παρ. 22β'

τη πρωτοσύγγελο παπᾶ ᾿Αγγελο. ᾿Αγνωστο πότε πρωτοκτίστηκε. ᾿Απὸ μιά ἐντοιχισμένη πρό τῆς καταστροφῆς του ἐπιγραφή «ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΥΝΑΙΤΙΩ ΤΩΝ ΜΗΝΙ ΜΑΡΤΙΟΥ ΑΩΟΒ (1872) πληροφορούμεθα τὴν ἀνακαίνιση αὐτοῦ.²⁶ Ὁ Παπαγεωργίου²⁷ τὸ 1889-1891 βρῆκε στό ναό πέντε εἰκόνες. Δύο τοῦ ᾿Αγίου Βλασίου, ἡ μιά παλαιά καί φθαρμένη καί ἡ ἄλλη νεότερη τοῦ 1828. Δυὸ ὠραιότατες εἰκόνες τῶν ᾿Αποστόλων Πέτρου καί Παύλου καί μιά προερχομένη ἀπὸ τὸν καταστραφέντα παρακείμενο ναὸ εἰκόνα, «ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ Ὁρφανοτρόφος».²⁸

Σέ σουλτανικό φερμάνι τοῦ ᾿Αρχείου τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ 1729 ἀναφέρεται ὅτι σύμφωνα μέ τὰ φυλασσόμενα στό αὐτοκρατορικό κτηματολόγιο τῆς Κωντ/πόλεως βιβλία τῶν βακουφίων «ἡ ἐν τῇ πόλει Σερρών ὑπαγομένη εἰς τὸν δῆμον Σερρών ἐκκλησία ᾿Αγιος Βλάσιος» ἦταν βακουφικό κτῆμα τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου, ἡ ὁποία εἶχε συγχρόνως στήν ἀπέναντι πλευρά τῆς ἰδίας ὁδοῦ ὡς μετόχι τῆ Μονῆ τῆς Παναγίας τῆς ᾿Ελεούσας. ᾿Ήταν ἀξιόλογος ναός, διότι κοστολογήθηκε ἡ ἀξία του μετά τὴν πυρπόληση τῶν Σερρών ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τὸ 1913 σέ 3500 χρυσές λίρες Τουρκίας. Στὴν ἐκσκαφή τοῦ οἰκοπέδου τοῦ ναοῦ γιὰ ἀνέγερση κατοικίας τὸ 2001 ἔγινε σωστική ἀρχαιολογική ἀνασκαφή καί ἀποκαλύφθηκαν σέ βάθος τεσσάρων μέτρων θεμέλια τῆς Παλαιολογείου ἐποχῆς.

8. Ὁ ἀπάνω ᾿Αγιος Γεώργιος τοῦ Δακτυλίδι, ᾿Ακαταμάχητος, Τριῶν Παίδων

᾿Ήταν παλαιὸς λαμπρὸς ναὸς πρὸς τιμὴν τοῦ ᾿Αγίου Γεωργίου. Βρισκόταν ἐξήντα μ. δυτικά τοῦ ναοῦ τῶν ᾿Αγίων Θεοδώρων, ἀλλὰ κήκε στή μεγάλη πυρκαγιά τοῦ 1849 καί ξανακτίστηκε λαμπρὸς²⁹. Πρὸς διάκρισή του ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁμωνύμους ναοὺς τῶν Σερρών ὁ Μητροπολιτικός κώδικας (σελ.261) τὸ 1736 τὸν ὀνομάζει «ὁ ᾿Επάνω ἅγιος Γεώργιος», ἐνῶ (στή σελ. 110) τὸ 1743 χαρακτηρίζει ἕνα κελί του ὡς «τὸ κελί τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Δακτυλίδι». Σέ μιά χάλκινη κολυμπήθρα, πού σωζόταν μέχρι τὸ 1913 στό παρεκκλήσι τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας στήν Παλαιά Μητρόπολη, ἦταν χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή: «Τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ᾿Ακα-

26. Καφταντζῆ Γ. Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών καί τῆς περιφερείας της, τόμ. Α', σ. 200, ἀριθ. 292.

27. Παπαγεωργίου, ἔνθα ἀν., σελ. 31.

28. Γ. Καφταντζῆ, Ἱστορ. Σερρών, τόμ. Α', σελ. 200, ἀριθ. 292-294.

29. Παπαγεωργίου Π. ἔνθα ἀν., σ. 27.

ταμαχήτου 1787.» Ἐπίσης σέ ἓνα χάλκινο δίσκο, πού βρῆκε ὁ Λαμπάκης τό 1902 στό ναό τοῦ Ἁγίου Συμεών, ἔγραφε «Τοῦ ἁγίου Γεωργίου Βακούφι 1815». Ἡ ἀνεύρεση τοῦ ἁγιάσματος του ἀναφέρεται στήν ἐπιγραφή: «Ἐπί - Γρηγορίου - μητροπολίτου Σερρών - τό ἁγίασμα τόδε τῆς Ζωοδόχου πηγῆς ἀνευρέθη- 1888».³⁰ Πυρπολήθηκε τό 1913 καί κοστολογήθηκε πρὸς ἀποζημίωση 1500 χρυσές λίρες. Οἰκοπεδοποιήθηκε ὁ χῶρος του, ἀλλά μιὰ ομάδα Σερραίων κυριῶν ἀνήγειρε παρεκκλήσι πρὸς τιμὴν τῶν Τριῶν Παίδων.

Τοῦτο σωζόταν μέχρι τό 1973 στό οἰκόπεδο τοῦ Φιτοσόρη. Ὁ ἰδιοκτήτης, γιά νά πουλήσει τό οἰκόπεδο, τό κατεδάφισε. Ὁ μητροπολίτης Σερρών καί Νιγρίτης Κωνσταντῖνος Καρδαμένης προσέφυγε τό 1970 στά δικαστήρια. Ἔγιναν σωστικές ἀνασκαφές στό κατεδαφισθέν παρεκκλήσι τό 1971 καί τό 1983. Ἀποκαλύφθηκαν σέ βάθος 6,70 μέτρα τρία ἀλλεπαλλήλα στρώματα τῆς πόλεως. Βλέπουμε ὅτι στήν ἑλληνιστική ἐποχὴ ἡ στάθμη τῆς πόλεως στήν περιοχή αὐτή ἦταν σέ βάθος 6,70μ. Τό δάπεδο τοῦ ναοῦ ἦταν σέ βάθος 4 μ. πού σημαίνει ὅτι ἀνάγεται ὁ ἀρχικός ναός στους πρῶτους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς³¹. Πουλήθηκε τό οἰκόπεδο καί κτίστηκε οἰκία. Σέ ἀνάμνηση τοῦ ναοῦ ὁ νέος ἰδιοκτήτης τοῦ οἰκοπέδου ἀνήγειρε στήν αὐλή τῆς κατοικίας μικρό εἰκονοστάσι πρὸς τιμὴν τῶν Τριῶν Παίδων.

9. Ναός Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γουναράδων

Στή συνοικία τῶν Γουναράδων, πού βρισκόταν στό οἰκοδομικό τετράγωνο τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Σερρών, ἦταν ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Πρὸς διάκρισή του ἀπό τοὺς ἄλλους ὁμώνυμους ναοὺς τῆς πόλεως λεγόταν Ἁγιος Γεώργιος τῶν Γουναράδων. Ἦταν παλαιός ναός, διότι ἀναφέρεται σ' ἓνα ἐκδοτήριο ἔγγραφο τῆς Θεοδώρας Παλαιολογίνας Ἀγγελίνας Κατακουζινῆς (1328-1341), στό ὁποῖο προσδιορίζονται

30. Λαμπάκης, ἔνθα ἀν., σ.54, ἀρ. 40, σελ. 56, ἀριθ. 59.

31. Στό πρῶτο πάνω στρώμα τῆς ἀνασκαφῆς πάχους 1,20 βρέθηκαν διάφορες ἀνακατεμένες ταφές ἐξ αἰτίας τῶν ἀλλεπαλλήλων καταστροφῶν τῆς πόλεως. Στό δεύτερο στρώμα πάχους 2,50 μ. βρέθηκαν πολλά ἐφυαλωμένα ὄστρακα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Στό τρίτο βαθύτερο στρώμα, πάχους 3 μ. βρέθηκαν πολλά ὄστρακα ἀπό μελανοβαφῆ κυρίως ἀγγεῖα, ἀλλά καί ἄβαφα καί μερικά ἐρυθρόμορφα ἀναγόμενα κυρίως στους ἑλληνιστικούς χρόνους. Ἀπό τό βάθος τοῦ ναοῦ συμπεραίνουμε ὅτι ἦταν παλαιός ναός. Χρονικά Ἀρχαιολ. Δελτίου, τόμος 38 (1983), σελ. 332, τόμ. 35 (1980), Ἀθήνα 1988, σελ. 437, ἐπίσης Γ. Καφταντζῆ, Ἰστ. Σερρών, τόμ. Γ', σελ. 99.

μερικά κτήματα ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Σερρών, ἀνώγια καί χαμόγια σπίτια μὲ ἀϋλές καί φουῖρνο στή γειτονιά τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Σαρακηνοῦ, ὁ ὁποῖος ναὸς κατὰ τὸν Γ. Καφταντζή ἦταν ὁ ναὸς τῆς Συνοικίας τῶν Γουναράδων³². Ἀναφέρεται καί στό Μητροπολιτικό κώδικα Σερρών σ. 219 ὡς Ἁγιος Γεώργιος «εἰς τοὺς γουναράδες», πού Τούρκικα λέγονταν Κιουρτοὶ μαχαλεσί. Ὁ Παπασυναδινὸς στό χρονικό του ἀναφέρει τὴν τέλεση τοῦ γάμου του μὲ τὴν Ἀβραμπακίνα ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Σερρών Τιμόθεο στίς 9/11/1618 στὸν ἅγιο Γεώργιο τῶν Γουναράδων. Ἐπίσης ἀναφέρει τοὺς θανάτους τῶν ἐφημερίων τοῦ ναοῦ, τοῦ 46χρονοῦ σακελλίωνος παπᾶ κύρ Μαλάκη τὸ 1621 καί τοῦ 43χρονοῦ παπᾶ κύρ Ἀλεξανδροῦ τοῦ Καργούδη τὸ 1633³³.

Διασώθηκαν δημοσιευμένες δύο ἐπιγραφές τῆς ἐπανοικοδόμησης τοῦ ναοῦ μετὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη πυρκαγιά τοῦ 1849. Ἡ πρώτη ἦταν στό ὑπέρθυρο τοῦ ναοῦ καί ἔγραφε «Ἀνοικοδομήθη ὁ παρὼν ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ Ἰακώβου Μητροπολίτου Σερρών –καί διὰ δαπάνης Στεργίου Χ(ατζή) Ἀποστόλου προσκυνητοῦ– τῆς Α΄ Μαΐου 1858». Ἡ δεύτερη ἦταν ρυθμική, γραμμένη σὲ ἄσπρο μάρμαρο διαστ. 0,85X1X0,04 μὲ ἐπιμελημένα γράμματα στὴν πανάρχαια γλώσσα.

ΠΥΡΟΣ ΜΕΝ ΠΑΜΦΛΕΚΤΟΥ ΠΑΝΩΛΕΘΡΑ ΚΡΑΤΗ
 ΑΝΕΣΤΙΟΝ Σ΄ ΙΑΚΩΒ΄ ΙΡΕΩΝ ΠΡΟΜΕ
 ΤΕΥΞΑΝ. ΠΟΛΙΣ ΔΕ ΣΙΡΙΣ Κ΄ ΕΥΣΕΒΗΣ ΧΩΡ-Ι
 ΜΕΙΖΩ ΕΣΑΥΘΙΣ ΣΟΙ Γ΄ ΕΔΕΙΜΑΝΘ΄ ΑΙΓ΄ ΙΑΝ
 Ο ΧΡΙ-ΣΤΟΣ ΟΥΝ ΠΟΙ-ΜΙΝ ΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΠΟΙΜΝ-ΙΝ
 ΣΩΖΟΙΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΠΑΝΕΝΤΙΜΟΝ ΛΟΓΟΝ
 ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ. ΑΩΝΓ (1853)³⁴

Ἡ διαφορετικὴ χρονολογία 1858 καί 1853 τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐπανοικοδόμησης τοῦ ναοῦ πιθανόν νά προέρχεται ἢ ἀπὸ λάθος τοῦ ἀριθμοῦ ὀκτώ ἀντὶ τρία ἢ ὅτι ἄρχισε ἡ ἐπανοικοδόμηση τὸ 1853 καί ὀλοκληρώθηκε τὸ 1858. Ἐπανοικοδομήθηκε στὴν ἀρχιερατεία τοῦ μητροπολίτου Σερρών Ἰακώβου (1846-1860), μετέπειτα πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, μὲ δαπάνες τοῦ Χατζή-Στεργίου Ἀποστόλου καί τῆ συνδρομῆ τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς στὸν περίβολό του εἶχε δεκαπέντε κελιά πού κἀηκαν ὅλα τὸ 1913 καί ἔκτοτε δὲν ξανακτίστηκε. Κοστολογήθηκε πρὸς ἀποζημίωση 2000 χρυσές λίρες.

32. Καφταντζή Γ. Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Γ΄, σελ. 64.

33. Παπασυναδινοῦ. Ἔνθα ἀν., σ. 32. & 21α, σ. 35 & 23α καί σ. 58 & 44β.

34. Καφταντζή Γ., Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών καί τῆς περιφερείας τῆς, τόμος Α΄, Ἀθήναι 1967, σ. 197, ἀριθ. 283-284

10. Ναός Ἁγίου Δημητρίου (Τσιανακτοίτικος)

Βρισκόταν στήν αὐλή τοῦ σημερινοῦ διδακτηρίου τοῦ 3ου Γυμνασίου Σερρών, τό ὅποιο κτίστηκε ὡς νοσοκομεῖο Σερρών τό 1885. Ὁ Παπαγεωργίου³⁵ γράφει: «Το ἐκ τοῦ ιστ' ἤ ιζ' αἰῶνος ναΐδιον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, κεῖται ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ νέου νοσοκομείου, καλεῖται δέ κοινῶς Δημήτριος Τσιανακτοίτικος ἐκ τοῦ τσιανάκ, ἀγγεῖον, ὃ τῶν ἄλλοτε ἐκεῖ κεραμέων, οἰονεῖ Κεραμεικός». Προσδιορίζεται δηλ. ὡς ναΐδιον τοῦ 16ου ἢ 17ου αἰῶνος μέ τήν προσωνυμία Τσιανακτοίτικος πού προέρχεται ἀπό τά ἀγγειοπλαστεῖα κεραμικῆς τοῦ συνοικισμοῦ πού λεγόταν μαζί μέ τό ναό τσιανακτοίτικος. Ὁ Παπασυναδινός³⁶ στό χρονικό του ἀναφέρει τό 1621 τό θάνατο τοῦ σκευοφύλακα παπαῦ κύρ Ἰωάννη Μπαρμπερούδη, ὁ ὅποιος ἦταν συγχρόνως ἐφημέριος τοῦ ὡς ἄνω ναοῦ καί τῶν ἐκεῖ πλησίον ναῶν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονα καί τοῦ Ἁθανάτου Σωτήρος Χριστοῦ. Καταστράφηκε τό 1913. Σέ ἀνάμνηση τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε στήν ΝΔ ἄκρη τῆς αὐλῆς τοῦ νοσοκομείου προσκυνητάρι πρό τιμῆν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου³⁷.

11. Παναγία Ἀρμενοκρατούσα, Ἄνω Ταξιάρχης, Ταξιαρχοῦδι

Βορειοανατολικά τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, στήν ὁδό Παπάζογλου, διατηρεῖται προσκυνητάρι πρός τιμῆν τοῦ Ταξιάρχη καί τῆς Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας. Ὁ Παπαγεωργίου³⁸ γράφει ὅτι πάνω σέ παλαιό ναό κτίστηκε ὁ Ἄνω Ταξιάρχης. Στό προσκυνητάρι τοῦ ναοῦ ἦταν ἡ Ρωσικῆς προελεύσεως εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας μέ τό Χριστό στήν ἀγκαλιά καί τήν ἐπιγραφή ΜΡ ΘΟΥ ΜΑΡΙΑ ΑΡΜΕΜΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣΑ ΜΗΛΟCTΗΒΑ (στά Ρωσικά-ἐλεοῦσα). Τήν ἐπισκέυασε τό 1854 ὁ εἰκονογράφος Σέργιος καί συμπλήρωσε δεύτερη ἐπι-

35. Παπαγεωργίου, ἔνθα ἄν., σ. 30.

36. Παπασυναδινός, ἔνθα ἄνωτ., σ. 29, παρ. 26α.

37. Ὅταν παραδόθηκε τό οἰκοδόμημα ὡς διδακτήριο στό Α' Γυμνάσιο θηλέων Σερρών, μεταφέρθηκε τό εἰκονοστάσι στό πλατύσκαλο κάτω ἀπό τίς δύο σκάλες τοῦ κτηρίου. Ὁ ὑποφαινόμενος ὡς θεολόγος καθηγητής τοῦ ὡς ἄνω Γυμνασίου 1970-1990 συνεργάστηκε τό 1971 μέ τή μαθητική κοινότητα τοῦ τμήματος β2 τῆς Β' τάξεως γιά τήν τοιχογράφηση τῆς κόγχης τοῦ εἰκονοστασίου μέ τήν Ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδή ἐκεῖ γινόταν ἡ πρωινή προσευχή καί ἔψαλλαν τακτικά οἱ μαθήτριες τό τροπάριο τῆς Πεντηκοστῆς. Τότε γράφτηκε πάνω ἀπό τό εἰκονοστάσι ὁ χρυσός κανόνας τοῦ Εὐαγγελίου, πού καλύφθηκε ἀπό τήν ταμπέλα τοῦ Γυμνασίου.

38. Ἐνθα ἄν., σ. 30

γραφή «ΜΗΡ ΘΟΥ Η ΕΛΕΟΥΣΑ, κατά ἐδῶ λεγομένη ἢ ἄρμενοκρατοῦσα 1854 Ἰουνίου χεῖρ Σεργίου», καί στό ἀσημένιο της στεφάνι ἐγράφε «ΜΑΡΙΑ ΑΡΜΗΝ ΚΡΑΤΟΥΣΑ». Ὁ Γ. Καφταντζῆς βρῆκε δύο³⁹ Ἀρμενοκρατοῦσες εἰκόνες στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Φανουρίου τοῦ ναοῦ τῶν Μ. Ταξιαρχῶν. Αὐτές μεταφέρθηκαν καί ἀναρτήθηκαν στό δυτικό τοῖχο τῆς μεσαίας αἴθουσας τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ μουσεῖου τῆς Μητροπόλεως Σερρών καί Νιγρίτης⁴⁰. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἦταν ἡ Παναγία ἢ Ὀδηγήτρια ἢ γνωστή Παναγία «ΑΡΜΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣΑ» τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 14ου αἰώνα (διαστ. 0,983X0,645X0,03) καί ἡ δεύτερη μέ τά ἴδια στοιχεῖα Παναγία ἢ Ἐλεοῦσα (ἢ Ἀρμενοκρατοῦσα 1854 (διαστ. 0,895X0,57). Προέρχονται ἀμφοτέρες ἀπό τόν ἄνω Ταξίαρχη Σερρών.

Ἡ λέξη Ἀρμενοκρατοῦσα εἶναι σύνθετη ἀπό τό ἄρμενα καί τό κρατοῦσα. Ἄρμενα σημαίνει α) τό πηδάλιο, τά κατάρτια καί ὄλο τό πλοῖο πού ἄρμενίζει στή θάλασσα. Σέ μεταφορική ἔννοια σημαίνει τήν Παναγία πού σάν πηδαλιούχος κρατᾷ τό πηδάλιο τῆς ζωῆς μας.

Ἀρμενίζει (ἀρμένισε) λέγεται στήν περίπτωση πού μιά λεχώνα γυναίκα καταλήφθηκε μετά τό τοκετό ἀπό ὑψηλό πυρετό, ἀπό παράλυση τῶν νεύρων, ἀπό ἀπώλεια τοῦ λογικοῦ καί τοῦ γάλακτος. Στή Μακεδονία ἄρμενο σημαίνει κάποιο χόρτο ἢ δένδρο «ἀρμενόξυλο», πού τό χρησιμοποιοῦσαν ὡς φάρμακο στίς ἀρτίτοκες γυναῖκες (λεχῶνες) καί στά νήπια γιά νά μήν ἀρμενίσουν. Ἐπομένως, ἡ Ἀρμενοκρατοῦσα Παναγία ἦταν ἡ προστάτης τῶν λεχόνων πού κρατοῦσε μακράν ἀπ' αὐτές τό ἀρμένισμα. Γι' αὐτό καί προστέθηκε στήν ἐπιγραφή τῆς εἰκόνας ἡ λέξη ἐλεοῦσα πού σέ μερικούς ναούς τῆς Παναγίας σήμαινε τήν Ἁγία Λεχοῦσα.⁴¹ Ἡ ὡς ἄνω εἰκόνα συνδέεται καί μέ τό κατρακύλισμα ἐνός μεγάλου βράχου πού βρίσκεται στήν ἀπότομη νότια πλευρά τῆς Ἀκρόπολης τῶν Σερρών πού πάνω ἀπό τόν Ἄνω Ταξίαρχη. Στό βράχο αὐτό ὑπῆρχε μιά λαξευμένη κοιλότητα σέ ἐπίμηκες σχῆμα πλαισίου εἰκόνας, στήν ὁποία, ὅπως ἀναφέρει ἡ τοπική παράδοση, πήγαιναν γριές γυναῖκες καί ἔπαιρναν ἀπ' αὐτή χῶμα καί πετραδάκια σάν φυλαχτό ἀπό τίς διάφορες ἀρρώστιες. Ὁ βράχος ἦταν μετέωρος, ἐπικρεμάμενος καί κάποτε ἄρχισε νά κατρακυλᾷ πρὸς τήν πόλη γιά νά καταστρέψει καί θανατώσει στό πέρασμά του τά πάντα. Ὡς

39. Καφταντζῆς Γ., Ἱστορία τῶν Σερρών..., τόμ. Α', σελ. 192. Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα», σελ. 227.

40. Ἰ. Γκρέκος - Ἀ. Κανλῆς, Θησαυροί τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Σερρών καί Νιγρίτης (Τό Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο) σ. 12 καί 100.

41. Παπαγεωργίου, ἔνθα ἄν., σελ. 32.

ἐκ θαύματος συγκρατήθηκε ἀπρόοπτα ἀπό κάποια ἀόρατη δύναμη στήν πολύ ἀπότομη πλαγιά, λίγα μέτρα πιο κάτω ἀπό τό σημεῖο τῆς ἐκκινήσεως. Τό θαῦμα αὐτό ἀποδόθηκε ἀπό τούς Σερραίους στήν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας τοῦ παρακειμένου ναοῦ. Ἀπό τήν ἐπέμβαση τῆς εἰκόνας ὀνομάστηκε ἔκτοτε ὁ βράχος Ἀρμενόπετρα. Ἡ τεράστια Ἀρμενόπετρα ὑποστυλώθηκε μετά μέ τοῖχο. Ἀπ' αὐτήν τήν εἰκόνα ἀφιέρωθηκε ὁ ναός τοῦ Ἄνω Ταξιάρχου καί στήν Παναγιά Ἀρμενοκρατούσα.

Τό διπλό ὄνομα τοῦ ναοῦ καταγράφηκε καί σέ παλαιό ἀργυρόδετο εὐαγγέλιο ὡς ἑξῆς: «Τό θεῖον καί ἱερόν Εὐαγγέλιον εἶναι τοῦ Ἁγίου Ταξιάρχου καί τῆς Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσης 1770 Ἀπριλίου».

Στό σκευοφυλάκιο τοῦ ναοῦ μεταξύ τῶν κειμηλίων ἦταν: α) ἕνας σιδερένιος σταυρός μέ τήν ἐπιγραφή στό κάθετο σκέλος IC. XC. NK. καί στό ὀριζόντιο «Ο ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ». Τό σταυρό αὐτό σέ τοπικό ἔθιμο τῶν Σερρῶν τόν τοποθετοῦσαν στό στήθος ἐκείνων πού ψυχορραγοῦσαν μέ πολύ ἄγχος καί ἀγωνία, γιά νά ἀπαλλαγοῦν τό ταχύτερο ἀπό τά δεινά τοῦ θανάτου β) ἕνα καλλιτεχνικότατο ἀσημένιο θυμιατήρι τοῦ 1796, ἀφιέρωμα τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Κυριακῆς καί Πέτρου καί Δήμου καί Γεωργίου.

Ἀπό μιά ἐπιγραφή στό ὑπέρθυρο τοῦ ναοῦ «Πανήγυριν τελοῦμεν ἐνθάδε, φίλε - τοῦ Παμμεγίστου Μιχαήλ Ἀρχαγγέλου, -Κωνσταντίνου δ' αὐ καί Ἑλένης τιμίας οἷς τό κράτος ἔδωκε ὁ τοῦ σταυροῦ τύπος, 1826» συμπεραίνουμε ὅτι ὁ ναός γιόρταζε καί στίς 21 Μαΐου, στή γιορτή τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης⁴². Ὁ ναός μέ τά δεκαπέντε κελιά του στό προαύλιο του κάηκε ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό τούς Βουλγάρους τό 1913 καί κοστολογήθηκε γιά ἀποζημίωση 2500 χρυσές λίρες.⁴³

12. Παναγία Ἀκαταμάχητος-Καμένος Ταξιάρχης, Ὁ Σκυψοδιάβης

Ὁ ναός αὐτός βρισκόταν στό οἰκοδομικό τετράγωνο ὀπισθεν τοῦ Ι.Κ.Α. Σερρῶν. Οἱ δύο μικροί Ταξιάρχες εἶχαν ὡς κοινό τόπο λατρείας τήν Ἀρμενοκρατούσα Παναγία ὁ Ἄνω καί τήν Ἀκαταμάχητο ὁ Κάτω.⁴⁴ Σκυψοδιάβη τόν ἔλεγον, ἐπειδή ἦταν μικρός πτωχός ναός μέ χαμηλή θύρα εἰσόδου, πού ἔσκυβες γιά νά εἰσέλθεις σ' αὐτόν. Φακῆρ Ταξιάρχη τόν ἔλεγαν στά τούρκικα, σέ ἀντιδιαστολή μέ τόν πλούσιο ναό τῶν Μεγάλων Ταξιαρχῶν. Σέ Εὐαγγέλιο τοῦ 1697, πού βρισκόταν στό ναό τῆς Ἁγίας Βαρβάρας ὑπῆρχε σημείωση τοῦ 1771 πού ἔγραφε: «Εἶναι τοῦ Ταξιαρχού-

42. Καφταντζή Γ., ἔνθα ἀν., σελ. 190-93, ἀριθ. 263-271.

43. Σταυρίδου Τάκη, Βουλγαρικά Ὠμότητες, Ἀθήναι 1914, σελ. 163.

44. Καφταντζή Γ., Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 223-24 καί 227-228.

δη Φακῆ μαλεσί». Ὀνόμαζαν αὐτόν Κατάμα κλισέ ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ἀκαταμάχητης καὶ τὴ συνοικία του «Μαχαλᾶ Ἀκαταμάχητος». Ἄγνωστο μᾶς εἶναι πῶς σώθηκε ἀπὸ τὴ πυρκαγιά τοῦ ναοῦ ἢ ὡς ἄνω εἰκόνα καὶ μεταφέρθηκε στό ναό τοῦ Ἁγίου Συμεών τοῦ πρεσβύτου. Ὁ Παπαγεωργίου⁴⁵ βρῆκε τό 1890 μεταφερμένη ἀπὸ τόν Καμένο Ταξιάρχη τὴν εἰκόνα «ΜΗΡ ΘΟΥ Η ΑΚΑΤΑΜΑΧΗΤΟΣ» μαζί μέ ἄλλες δύο εἰκόνες. Ἡ εἰκόνα ἦταν ἀγιογραφημένη καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρές. Στό πίσω μέρος ἦταν ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου πάνω σέ μουσαμά καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀντιγράφηκε ἡ πρόσθια μέ τὴν ἴδια ἐπιγραφή.

Μνημονεύονται στίς 15/1/1743 ὁ τόπος καὶ τὰ κτήματα (μούλκια), 23 κελιά καὶ κῆπος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀκαταμάχητης Παναγίας στίς σελίδες 200, 209, καὶ 215 τοῦ Μητροπολιτικοῦ κώδικα τό ἔτος 1627. Ὁ Παπασυναδινός⁴⁶ ἀναφέρει στό χρονικό του ὅτι τόν Ἰούλιο τοῦ 1623 πέθανε ἀπὸ πανούκλα ὁ ἐφημέριος τῆς ἐνορίας Ταξιάρχη-Σκυψοδιάβη παπᾶ Δημητρούδης Καργούδης καὶ μετὰ τό θάνατό του στίς 12-8-1623 ὁ μητροπολίτης Σερρών Τιμόθεος μεταβίβασε τὴν ἐνορία στόν Παπασυναδινό. Ἄγνωστο μᾶς εἶναι πότε ἀκριβῶς κἀκε καὶ πῆρε τό ὄνομα καμένος Ταξιάρχης. Ὁ Λαμπάκης⁴⁷ τό 1902 εἶδε στά καμένα ἐρείπια τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, γιὰ τὴν καλύτερη ἀκουστικὴ αὐτοῦ, πολλὰ ἐντοιχισμένα πῆλινα ἀγγεῖα. Δέν ξανακτίστηκε καὶ οἰκοπεδοποιήθηκε.

13. Ναός τῆς Παναγίας Βλαχέρνας

Βρισκόταν στό οἰκοδομικὸ τετράγωνο τῶν Σερρών μεταξύ τῶν ὁδῶν Ν. Φωκᾶ καὶ Ζλάτκου. Πόθεν πῆρε τό ὄνομα Παναγία Βλαχέρνα δέν γνωρίζουμε. Ἴσως κατ' ἀπομίμηση τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Παπασυναδινός⁴⁸ ἀναφέρει ὅτι τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1618 θάφτηκε στή Βλαχέρνα ὁ τριαντάχρονος παπᾶ Κρίτων, ὁ ὁποῖος σφάχτηκε σάν κριάρι στά ἀμπέλια ἀπὸ ἓνα Τοῦρκο. Ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ παπᾶ κύρ Κοῦζος πέθανε στά τέλη τοῦ 1628 σέ ἡλικία 42 χρόνων.

Ἦταν ἀξιόλογος ναός, ἀλλὰ κἀκε στή μεγάλη πυρκαγιά τοῦ 1849. Παρέμεινε ἐρειπώδης μέχρι τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Ξανακτίστηκε μικρότερος, ἀλλὰ καὶ αὐτός κἀκε τό 1913 καὶ κοστολογήθηκε 1500 λίρες χρυσές⁴⁹. Ἐκτοτε ἐγκαταλείφθηκε ὀριστικά καὶ οἰκοπεδοποιήθηκε.

45. Παπαγεωργίου Π., ἔνθα ἀν., σ. 28.

46. Παπασυναδινός, ἔνθα ἀν., σελ. 41, παρ. 28.α.

47. Λαμπάκης, ἔνθα ἀν., σελ. 63.

48. Παπασυναδινού, ἔνθα ἀν., σελ. 32, παρ. 21α καὶ σελ. 49, 35α.

49. Αἱ Βουλγαρικαὶ ὁμότητες, Ἀθῆναι 1914, σελ. 158.

Ἀναφέρονται στό μητροπολιτικό κώδικα (σελ. 25 καί 181) τά ἀνήκοντα «εἰς τό ναό τῶν Βλαχερνῶν» κτήματα, ἕνα κελί τῆς Ἰακωβίτσας, ἕνα σπίτι πού πούληθηκε τό 1807 γιά 15 γρόσια.⁵⁰ Τά οἰκόπεδα τοῦ ναοῦ μεταβιβάσθηκαν τό 1850 μέ πωλητήριο ἔγγραφο ὑπογεγραμμένο ἀπό πέντε ἑνορίτες τῆς Ἁγίας Βλαχέρνας «ὑπέρ τῆς ἔξαργυρώσεως τῶν χρεῶν.. τῆς ἐκκλησίας» γιά 13000 γρόσια.⁵¹

Τά ἱερά σκευή τοῦ ναοῦ διασκορπίστηκαν σέ ἄλλους ναούς. Ἐνα Ἅγιο ποτήρι στό ναό τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Σερρών γράφει περιμετρικά «+ΜΝΗΣΘΕΙΟΙ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΑΠ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ ΣΥΝ ΓΟΝΕΥΣΙ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΕΣΙΝ ΑΥΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΟΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ -ΤΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΛΑΧΕΡΝΑΣ 1818 ΣΕΡΡΑΙΣ».⁵² Ἐπίσης, βρίσκονταν σέ σκευοφυλάκιο τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων πρό τοῦ 1913 δύο γαμήλια ἀσημένια στεφάνια, λεπτῆς ἐπεξεργασίας, διακοσμημένα μέ ρόδακες, ἀνθέμια καί πολύτιμους κίτρινους λίθους. Εἶχαν τήν ἐπιγραφή «1772 ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΒΛΑΧΕΡΝΑΣ - ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΔΗΜΑΚΗ ΑΜΠΑΝΤΖΗ».⁵³

14. Ναός Παναγίας Δοχειανῆς καί Ἁγίας Βαρβάρας

Ἡ Παναγία Δοχειανή ἦταν 150 μέτρα περίπου ἀνατολικά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, στό οἰκόπεδο τοῦ Γεωργίου Κεραμιδᾶ, πού ὑπάρχει προσκυνητάρι πρὸς τιμὴν τῆς Γέννησης τῆς Θεοτόκου. Ναός παλιός ἀπό πολλῶν αἰώνων ἀφιερωμένος κατ' ἀρχάς πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας τῆς Δοχειανῆς καί μετὰ τήν ἐπισκευή του καί πρὸς τιμὴν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. Βραδύτερον ἀφιερώθηκε στήν ἀνάμνηση τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου. Τῆ διπλῆ τοῦ ναοῦ ἀφιέρωση μᾶς τήν διαβεβαιώνει καί ἡ μαρμαρίνη πλάκα μέ τήν ἐπιγραφή: «Η ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ – ΚΑΙ ΠΑΝΑΓΙΑ ΔΟΧΙΝΗ – ΜΑΡΤΙΟΥ 18 – ΕΤΟΥΣ 1826».⁵⁴ Ὁ Παπαγεωργίου γράφει: «Ὁ ἐπὶ παλαιότερου ναοῦ ἢ καί αὐτός παλιός ἐπισκευασμένος τῆς Ἁγίας Βαρβάρας»⁵⁵. Στό Μητροπολιτικό κώδικα, σελ. 177, 297, 393 κατά

50. Παπαγεωργίου. Αἱ Σέρραι καί τά προάστια, σελ. 28.

51. Μακεδονικό Ἡμερολόγιο, Θεσ/νίκη 1937, σ. 270.

52. Καφταντζή Γ. Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α, σελ. 148. Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 224.

53. Χριστιανικό Δελτίο Χριστ. Ἐταιρ. Περιοδ. Β' 1924, σ. 56.

54. Καφταντζή Γ. Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 213-214 καί 225. Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α', σ. 195, ἀριθ. 280.

55. Παπαγεωργίου, «Αἱ Σέρραι καί τά προάστια», σελ. 27-28.

τά ἔτη 1727-1759 ὁ ναός καί ἡ ἐνορία του ὀνομάζονταν Παναγία Δίχνης ἢ Δοχειανῆς. Τό ὄνομα τῆς εἰκόνας Δοχειανῆς (διαστ.1,18X0,78) προέρχεται ἀπό τό στίχο «Χαῖρε σοφίας Θεοῦ δοχεῖον» τοῦ οἴκου «Ρήτορας πολυφθόγκους» τοῦ Ἀκάθιστου Ὑμνου. Σ' αὐτόν χαρακτηρίζεται ἡ Παναγία δοχεῖον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ.⁵⁶

Στήν Παναγία Δοχειανή εἰκονίζονταν στό μέσον ἄνω ὁ Ἰησοῦς Χριστός «ὁ παλαιός τῶν ἡμερῶν», ὅπως τόν παριστάνει ὁ Δανιήλ, ἀριστερά ὁ προπάτορ Ἰωακείμ ἔχοντας στά γόνατά του βρέφος τή μέλλουσα Θεομήτορα κόρη του Μαριάμ, καί δεξιά ἡ Ἁγία Ἄννα, ἡ μητέρα τῆς Μαριάμ, μέ ἀπλωμένα τά χέρια πρὸς τόν Ἰωακείμ. Ἐφερε τήν ἐπιγραφή «IC XC O ΠΑΛΙΟΣ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ. Ο ΑΓ. ΙΩΑΚΕΙΜ Η ΑΓ. ΑΝΝΑ». Στό πίσω μέρος τῆς εἰκόνας αὐτῆς ξαναζωγραφίστηκε ἡ ἴδια παράσταση σέ ἀνάμνηση τῆς παλαιᾶς. Ἀποτέλεσε τή γνωστή «Κολακεία τῆς Θεοτόκου» μέ τή διπλῆ παράσταση. Ὁ ναός κάηκε τό 1913 καί ὑπολογίστηκε ἡ πρὸς ἀποζημίωση ἀξία του 2500 χρυσές λίρες.⁵⁷

15. Ἡ Θεοτόκος ἢ Ἐλεούσα ἢ Ἁγία Λεχούσα.

Στή βορειοδυτικὴ γωνία τῆς διασταύρωσης τῶν ὁδῶν Λ. Παπαπαύλου καί Λαζάρου Κούση, ὀπισθεν τοῦ Α' Γυμνασίου, ὑπάρχει σέ ἓνα μικρὸ κενὸ οἰκόπεδο ἓνα προσκυνητάρι πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας. Εἶναι τό τελευταῖο ἴχνος τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Ἐλεούσας, ἡ ὁποία ἀπὸ τό 1338 ἦταν μετόχι τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Οἱ Σερραῖοι ἀποκαλοῦσαν τό ναὸ τῆς ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 19 αἰῶνα ναὸ τῆς ἁγίας Λεχούσας, δηλαδή τῆς προστάτιδας τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Ἡ μεταγενεστέρα πολιοῦχος εἰκόνα στό τέμπλο τοῦ ναοῦ ἦταν πρὸς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου Ἐλεούσας ἢ Λεχούσας. Εἰκονογραφήθηκε «διά συνδρομῆς καί δαπάνης τοῦ πανοσιολογιότατου πρωτοσυγγέλου Κυρίου Θεοδοσίου Κουτλουμουσιανοῦ εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ καί τῶν γονέων αὐλοβ' (1832) Φεβρουαρίου κδ'»⁵⁸.

56. Ὑπῆρχε πλησίον τῆς Μονῆς Προδρόμου καί μετόχι μέ τό ἴδιο ὄνομα τῆς Θεοτόκου Δοχήνος. Ἦταν μιά μικρὴ ἔπαυλη μέ ναὸ τῆς Παναγίας Δοχειανῆς καί ἐλαιῶνες, πού τήν ἀφιέρωσε στή Μονή Προδρόμου κάποιος Σερραῖος πού ἔγινε μοναχός σ' αὐτήν τό 1305. Τό μετόχι αὐτό ἀναφέρεται σέ αὐτοκρατορικό χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου.

57. Βουλγαρικαὶ ἀμότητες Ἄνατ. Μακεδ.-Θράκης 1914, σελ. 158.

58. Πασχαλίδη Σ. Στρατή Δ. Τά μοναστήρια τῆς Μακεδονίας, Ἄνατ. Μακεδ. σ. 311-316.

Ήταν σύγχρονος ναός με τό καθολικό ναό τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Κτίστηκε μέ τά δέκα οἰκήματα κατά τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 13ου αἰώνα ἀπό τό μοναχό Κοσμᾶ Πάγκαλο, ὁ ὁποῖος τό Φεβρουάριο τοῦ 1313 μ.Χ. τά ἀφιέρωσε μέ ἐκδοτήριο γράμμα στή μονή Παντοκράτορος Κων/πόλεως. Σ' αὐτό γράφει ὁ ἴδιος γιά τήν ἴδρυση τῆς μονῆς Ἐλεούσας τά ἐξῆς: «Ἐπειδή συνελλαβόμην ἀπό τήν ἁγίαν Μητρόπολιν Σερρῶν ἐκκλησιότοπον, καί συνήγειρα τούτω ἐκ βάθρων εἰς ἐκκλησίαν, θυσιαστήριον καθιδρύσας, καί ἱεράν λειτουργίαν... δομησάμενος γύρωθεν οἰκήματα δέκα καί τράπεζαν, καταφυτεύσας καί περιβόλια δύο, ἔτι δέ καί ἕτερον περιβόλιον καί ἀμπέλια». Εἶχε ἀξιόλογο κινητή καί ἀκίνητη περιουσία. Πλήρωνε στή μητρόπολη Σερρῶν ἐτήσιο φόρο ἕξι βασιλικά νομίσματα. Τά κτήματα αὐτά τό 1338 τά ἀγόρασε ἀπό τή Μονή τοῦ Παντοκράτορα ἡ Θεοδώρα Παλαιολογίνα Ἀγγελίνα Κατακουζινή καί τά δώρησε μέ ἀφιερωτήριο γράμμα τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1338 στήν ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἡ ὁποία καί τά διατήρησε ὡς μετόχι της μέχρι τό 1913.⁵⁹

Τό οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀναγνώρισε τό Μετόχι ὡς σταυροπηγιακό καί μέ ἔγγραφο τοῦ ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Α' πρὸς τή Μονή Κουτλουμουσίου τόν Ἰούλιο τοῦ 1503 τό ἀπάλλαξε «ἵνα εἴη ἐλεύθερον πάσης δόσεως τό ὑμέτερον σταυροπήγιον τό εἰς τὰς Σέρρας τό εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας καί ἐπικεκλημένης Ἐλεούσης». Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Α' στή γ' πατριαρχεία του ἀπευθύνθηκε ἐγγράφως τό Μάρτιο τοῦ 1544 πρὸς τό μητροπολίτη Σερρῶν καί τοῦ ζήτησε νά ἐπιτρέπει στόν ἱερομόναχο τοῦ Κουτλουμουσίου νά ἱερουργεῖ καί νά τελεῖ τίς ἁγιαστικές πράξεις στήν ἐνορία του. Γι' αὐτό καί ὁ Παπασυναδινός δέν τό ἀναφέρει στό χρονικό του ὡς ἐνορία τῆς Μητρόπολης τῶν Σερρῶν.

Ἐνα φερμάνι καί μιᾶ ἀπόφαση τοῦ Ἱεροδικείου Θεσσαλονίκης τοῦ 1569, πού σώζονται στό ἀρχεῖο τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου, πιστοποιοῦν τήν κυριότητά της στά κτήματα τῆς μονῆς Ἐλεούσας Σερρῶν. Σέ «ἐνυπόγραφον καί ἐμάρτυρον γράμμα» τῆς 24-11-1795 πρὸς τόν προηγούμενον Γεδεῶν ἀναφέρεται ὅτι ὁ Χατζηγεώργης, γιός τοῦ Γιαννάκη καί τῆς Χρυσάφειας, ἀφιέρωσαν ἕνα ἀμπέλι στή Μονή Ἐλεούσας Σερρῶν. Ἐπί τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Χρυσάνθου στίς Σέρρες (1811-1824) ἡ Μονή τῆς Ἐλεούσας βάζοντας ὡς ἐνέχυρο τό ναό της δανείστηκε ἔνδεκα χιλιάδες γρόσια ἀπό τό Θεσσαλονικιό Πασά Μεχμέτ Μπέη, ἀλλά ἡ ἐπιτροπή τῶν Ἁγίων

59. Ἀρχεῖο Μονῆς Κουτλουμουσίου Ἁγίου Ὁρους.

Θεοδώρων τὴ βοήθησε γιὰ τὴν ἐξόφληση τοῦ χρέους καί ἀπάλλαξε τὸ ναὸ τῆς ἀπὸ τὸ ἐνέχυρο.

Προϊστάμενοι τοῦ μετοχίου συνήθως γίνονταν οἱ προηγούμενοι τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου. Αὐτοὶ ἀνελάμβαναν τὶς ἀνακαινίσεις τοῦ μετοχίου. Π.χ. Ὁ «ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΤΛ (Κουτλουμουσιανός) 1789 ΦΕΒΡ 10» ἔκτισε μὲ δαπάνες του τὴ βρύση τῆς αὐλῆς τῆς μονῆς καί τοποθέτησε τὴν ὡς ἄνω ἐπιγραφή. Ἐπίσης, «Ἀνεκαινίσθη ὁ θεῖος οὗτος- καί πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου Ἁγίας Ἐλεούσης δι-ἐπιμελίας καί ἐξόδων τοῦ πανοσιωτάτου προηγουμένου Κυρίλλου -Κουτλουμουσιανοῦ καί τίνων εὐσεβῶν χριστιανῶν συνδρομητῶν των ἐν ἔτει αὐτῷ (1835) μῆνα Μάρτιον», μᾶς πληροφοροῦσε μιὰ ἐνεπίγραφη πλάκα στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τοῦ ναοῦ⁶⁰. Ὁ Κουτλουμουσιανὸς προηγούμενος Ἁθανάσιος ἐνοικίασε μὲ ἔγγραφο συμφωνητικὸ στίς 26-10-1842 ἀντὶ τεσσάρων χιλιάδων γροσίων ἐτησίως τὴ Μονὴ τῆς Ἐλεούσας Σερρών γιὰ ἑπτὰ χρόνια μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τὴ συντηρεῖ μὲ δικά του ἔξοδα.

Στὴ μεγάλη πυρκαγιά τῆς 29-6-1849 τῶν Σερρών ἀποτεφρώθηκε ὁλόκληρο τὸ μετόχι τῆς Ἐλεούσας, ἀλλὰ ἐντὸς τριακονταετίας ἀναστηλώθηκαν τὰ πάντα. Οἱ ἀγιογραφίες τῆς Πλατυτέρας μὲ τοὺς ἕξι ἱεράρχες στὴν κόγχη τοῦ ἁγίου βήματος⁶¹ «ἐξωγραφήθησαν δι' ἐπιμελείας παρὰ τοῦ Κυρίου Λεοντίου Ἀρχιμανδρίτου εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτοῦ ἔτει 1878 Ἰουν. 20».

Ἡ βουλγαρική καταστροφή στίς 28-6-1913 ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴ ἐξαφάνιση τῆς Μονῆς. Ὁ ναὸς καί τὰ εἰκοσιοκτῶ κελιά τῆς κἀθηκαν... Κοστολογήθηκαν πρὸς ἀποζημίωση 6000 χρυσές λίρες.⁶² Τὰ ἐρεῖπια τοῦ μετοχίου ἀγνοήθηκαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς πόλεως τῶν Σερρών. Κατεδαφίστηκαν καί οἰκοπεδοποιήθηκαν.

Κατὰ τὴ διαμόρφωση τῆς ὁδοῦ Λαζάρου Κούση γιὰ ἀσφαλτόστρωση, τὸ 1989 ἀποκαλύφθηκε καμαροσκεπὴς τάφος (3,10X2,55) πλησίον τῆς ὁδοῦ Λ. Παπαπαύλου. Ἐξ ἰδίας αὐτοψίας διαπίστωσα ὅτι χρησιμοποιεῖτο ὡς ὀστεοφυλάκιο τῆς ὡς ἄνω Μονῆς. Περιεῖχε ἐκτὸς τῶν ὀστέων καὶ χάλκινους σταυροὺς καὶ γυάλινα ἀντικείμενα τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου.⁶³

60. Καφταντζή Γ., Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α', σελ. 201, ἀριθ. 295, 296, 297. Τόμ. Γ', σελ. 798. Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καὶ τώρα, σελ. 203-207.

61. Μητροπολιτικὸς κώδικας Σερρών, σελ. 354. Παπαγεωργίου, ἔνθα ἀνωτ., σελ. 32.

62. Πέννα Π., Ἱστορία τῶν Σερρών, σελ. 483

63. Δαδάκη Στ., Σέρρες, ὁδὸς Λαζάρου Κούση, ΑΔ 44 (1989) Β2, σ. 385.

16. Ναός τῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας καί Ἐπίσκεψης

Βρισκόταν νοτίως τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς στήν ὁδὸ Στέργγ. Κουρέως ἀρ. 8, ὅπου πρὸ ἐτῶν ὑπῆρχε ἓνα προσκυνητάρι, ἀλλὰ μέ τὴν ἀνέγερση πολυκατοικίας κατεδαφίστηκε. Ὁ Παπαγεωργίου⁶⁴ τὸ 1890 τὸν χαρακτηρίζει «ναῖδιο Θεοτόκου τῆς Ἐπισκέψεως, κοινῶς Πίσκεψης», πού βρισκόταν κοντὰ στό παραπόρτι τῆς νότιας πλευρᾶς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἐκεῖ ὅπου «ἐν τῷ τόπῳ νῦν κεῖται τὸ ναῖδιον Παναγίας τῆς Ἐπισκέψεως». Ὑπῆρχαν στό ναὸ δύο παλαιές εἰκόνες μέ τὴν Παναγία πού βράσταζε τὸ Χριστὸ βρέφος στήν ἀγκάλη της. Ἡ μία ἀπ' αὐτές ἦταν ἐπεξεργασμένη ἀπὸ τίς δύο πλευρές τοῦ ξύλου καί ἔφερε ἀπὸ τὴν μιά πλευρὰ τὴν ἐπιγραφή ΜΤ ΘΥ (Μήτηρ Θεοῦ) καί ἀπὸ τὴν ἄλλη «ΜΗΤ-ΘΥ ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ Ο ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ». Ἦταν ἀφιερωμένη στήν Θεοτόκο Ὁδηγήτρια. Ἡ ἄλλη εἶχε τὴν ἐπιγραφή μέ τὴν ἐπωνυμία ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ εὐχή «ΜΗΤ ΘΟΥ Η ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΟΥΝΤΩΝ 1859». Ἦταν ἀφιερωμένη στὴ Θεοτόκο, τὴν Ἐπίσκεψη τῶν ἀσθενούντων. Ἀπὸ τίς ἐπιγραφές τῶν εἰκόνων αὐτῶν ὁ ναὸς στήν ἀρχὴ ὀνομαζόταν ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγήτριας καί ὅταν κάηκε καί ξανακτίστηκε, ὀνομάστηκε ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐπισκέψεως. Πρὸ τοῦ 1913 ὀνομαζόταν καί ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ διαδοχὴ τῶν ὀνομάτων φαίνεται πρῶτον ἀπὸ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Β' τοῦ ἔτους 1321 πού κάμνει λόγο γιὰ «οἰκοτόπια πλησίον τοῦ νεουργηθέντος παραπορτίου σὺν τῷ ἐκεῖσε ναῷ Θεοτόκου τῆς Ὁδηγήτριας»⁶⁵ καί δεύτερον ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ κώδικα, ὁ ὁποῖος τὸ 1684 στὴ σελίδα 181 ὀνομάζει τὸ συνοικισμό «μαχαλᾶ τῆς Ἁγίας τῆς Ἐπισκέψεως» καί τὸ 1736 στὴ σελ. 261, τὴν περιοχὴ τῆς «ἐνορία τῆς Ἐπίσκεψης». ⁶⁶ Στόν πίνακα τῆς ἀποζημιώσεως τῶν πυρποληθέντων ναῶν τὸ 1913 ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἡ ἀξία του ὑπολογίστηκε σὲ 1700 χρυσές λίρες.

17. Ναός τῆς Μαρίας τῆς Ὁδηγήτριας καί τῆς Κοίμησος τῆς Θεοτόκου

Στὴν νοτιοανατολικὴ γωνία τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, πίσω ἀπὸ τὸ ἅγιο βῆμα, ὑπῆρχε ναῖδιο ἀπὸ τὸ 1640 πρὸς τιμὴν τῆς Μαρίας τῆς Ὁδηγητριας καί ἀπὸ τὸ 1751 στὴ μνήμη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Μνημονεύεται στό Μητροπολιτικὸ κώδικα (σελ. 279) κατὰ τὸ ἔτος 1640 καί 1751. Ἐντοιχισμένη ἐγγάρρακτη πλήθινη πλάκα μέ σταυρὸ,

64. Παπαγεωργίου, ἐνθα ἀν., σ. 29.

65. Μ.Μ. acta, τόμος 5ος, σ. 92.

66. Καφταντζή Γ., Οἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 219.

σύμπλεγμα γραμμάτων ΡΠ καί ἐπιγραφή «ΔΑΝΙΗΛ ΑΧΜ» (Δανιήλ 1640) μᾶς ἐμβάλλει τὴ σκέψη ὅτι κτίστηκε στὴν ἀρχιερατεία του (1638-1642) σὲ ἀναπλήρωση τοῦ καταστραφέντος ναοῦ τῆς Θεομήτορος τῆς Ὁδηγήτριας.⁶⁷ Τὸν μνημονεῦει στὸ μητροπολιτικὸ κώδικα τὸ 1755 ὁ μητροπολίτης Σερρών Ἰωαννίκιος στίς ἐπισκευές καί ἀλλαγές πού ἐπέφερε στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Γράφει ὅτι γκρέμισε τὸ παλαιὸ σκευοφυλάκιο δεξιὰ τοῦ ἁγίου βήματος καί ἀνοίξε καινούργια θύρα στὸ δεξιὸ τοῖχο. Διαμόρφωσε σὲ σκευοφυλάκιο τὸ κάτω μέρος τοῦ παρεκκλησίου τῆς Μαρίας τῆς Ὁδηγήτριας καί μ' ἓνα στερεὸ κτίσμα καί σιδερένια πόρτα ἔνωσε τὸ ὑπόγειό του μὲ τὸ ἅγιο βῆμα τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Ἡ ἔνωση αὐτὴ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση σὲ μερικοὺς ὅτι ἦταν συνεχόμενο κτίσμα. Ὑπῆρχε μία εἰκόνα τῆς μητροπαρθένου Κόρης πού πιθανόν νά ἦταν κρεμασμένη στὸ ναῖδιο τῆς Μαρίας τῆς Ὁδηγήτριας, ἀλλὰ ἄγνωστο πότε χάθηκε. Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τῆς πληροφοροῦμεθα ὅτι ζωγραφήθηκε μὲ ἔξοδα τοῦ μητροπολίτη Σερρών Κυρίλλου (1650-1678)⁶⁸.

18. Ναός τοῦ Ἁγίου Συμεών τοῦ Πρεσβύτου.

Βορειοδυτικὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ὑπῆρχε ἀπὸ τὸ 16ο ἢ 17ο αἰῶνα μικρὸς ναὸς ἀφιερωμένος στὸν Ἅγιο Συμεών τὸν Πρεσβύτεν. Βρισκόταν στὸ οἰκόπεδο τοῦ Γεωργίου Κοσιπζίδη, ὅπου διατηρεῖται καί σήμερον προσκυνητὰρι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Συμεών. Φυλάσσονταν σ' αὐτόν ἀξιόλογες ἀρχαῖες εἰκόνες. Ὁ Παπαγεωργίου⁶⁹ βρῆκε τὸ 1890 τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου μὲ τὴν ἐπιγραφή ΜΗΡ ΘΟΥ Η ΑΚΑΤΑΜΑΧΗΤΟΣ, πού μεταφέρθηκε μαζί μὲ δύο ἄλλες εἰκόνες ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Ἀκαταμάχητου Παναγίας, τὸν Καμένο Ταξιάρχην. Ὁ Λαμπάκης⁷⁰ τὸ 1902 βρῆκε στὸ ναὸ τίς παραπάνω τρεῖς αὐστηροῦ βυζαντινοῦ τύπου εἰκόνες τοῦ 16ου αἰῶνα, ἐπιβεβαιωμένες ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή «ΕΤΙ ΖΜΗ ΙΝΔ (Γ) (7048, δηλ. τὸ 1540)». Ὑπῆρχε ἀκόμη καί ἓνας μουσικὸς κώδικας τοῦ 1272. Τὰ ἀνεκτίμητα καί ἀναντικατάστατα αὐτὰ ἔργα κήληκαν στὴν πυρκαγιά τοῦ 1913. Στὸ Ἐκκλησιαστικὸ μουσεῖο τῆς Μητροπόλεως Σερρών καί Νιγρίτης⁷¹ διασώζονται μιά μεγάλη πολὺμορφη, μὲ πολλὰ παραστάσεις, εἰκόνα τοῦ 1813,

67. Παπαγεωργίου, Σέρραι καί τὰ προάστια, σ. 26, 34, 48.

68. Καφταντζή Γ., Ἱστορία Σερρών, τόμ. Α', σελ. 142, ἀριθ. 104. Αἱ Σέρρες ἄλλοτε καί τώρα, σελ. 220.

69. Παπαγεωργίου, ἔνθα ἄν., σελ. 27.

70. Λαμπάκης, σ. 57, ἀρ. 53, 54.

71. Θησαυροὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλ. Σερρών καί Νιγρίτης, σελ. 102, 109.

καθώς και ένα άσημένιο, αξιολογής τέχνης άγιοπότηρο του 1795.

19. Ναός, 'Ο Χριστός πλησίον τής φυλακῆς ἢ 'Αγιος 'Αθανάτος

Του άθανάτου Σωτήρος Χριστού ναός ύπήρχε στήν αύλή του σημερινού 20ου Δημ. Σχολείου, όπου ἦταν τό παλαιό Ρωμαϊκό, Βυζαντινό και μεταγενέστερο νεκροταφείο των Σερρών. 'Ο κοιμητηριακός ναός, «ό Χριστός πλησίον τής φυλακῆς» προς τιμήν του 'Αθανάτου Σωτήρος Χριστού, ἦταν ένορία. 'Ο Παπασυναδινός⁷² αναφέρει στό χρονικό ότι οι έφημέριοι 'Ιωάννης και 'Αργυρός είχαν ως ένορία «τόν Παντελεήμονα και τόν 'Αθάνατον» ἢ αντίστροφα «τόν 'Αθάνατον και τόν άγιον Παντελεήμονα». Τουρκιστί λεγόταν 'Ατανάτο κλισέ. Στό μητροπολιτικό κώδικα των Σερρών (σελ. 27) μνημονεύεται ότι ό ναός των 'Αγίων Θεοδώρων τό 1611 βοήθησε χρηματικώς τό ναό του 'Αθανάτου Σωτήρος Χριστού πουλώντας κάποιο κτήμα⁷³.

Σέ ανάμνηση αυτού του ναού, γιά πολλά χρόνια τελούνταν κατά παράδοση τή δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων άρχιερατική λειτουργία στον 'Αγιο Παντελεήμονα. 'Ο έφημέριος του 'Αγ. Παντελεήμονα Στυλιανός Κουκουλάς ανήγειρε τό 1995 δεξιά από τή σκάλα τής εισόδου του προαυλίου του ναού προσκνητάρι του άθανάτου Χριστού (διαστ. 1,75 X 2,54).

20. Μικρός ναός των 'Αγίων Θεοδώρων έξω των τειχών

Δυτικά και έξω από τά τείχη τής πόλεως, στά ψαράδικα τής έποχῆς τής τουρκοκρατίας, πλησίον του Μητροπολιτικού μεγάρου, ύπήρχε πρό του 1821 και δεύτερος ναός προς τιμήν των 'Αγίων Θεοδώρων. 'Ο Μητροπολιτικός κώδικας τό 1647, στις σελίδες 112, 212 και 300 προσδιόριζε τή θέση του ναού γράφοντας «τά μούλκια των άγίων Θεοδώρων, αντίκρου του άλλου φούρνου τής Ψαρομέσης». 'Ο Παπαγεωργίου τόν προσδιορίζει «ού μακράν τής γεφύρας (Κλοποτίτσας) κείμενος έν τῇ «Ψαρομέση» (έν τῷ ίχθυοπωλείω τής άγοράς),⁷⁴ αλλά επί των ἡμερῶν του στό μέρος εκείνο ύπήρχαν κατοικίες.

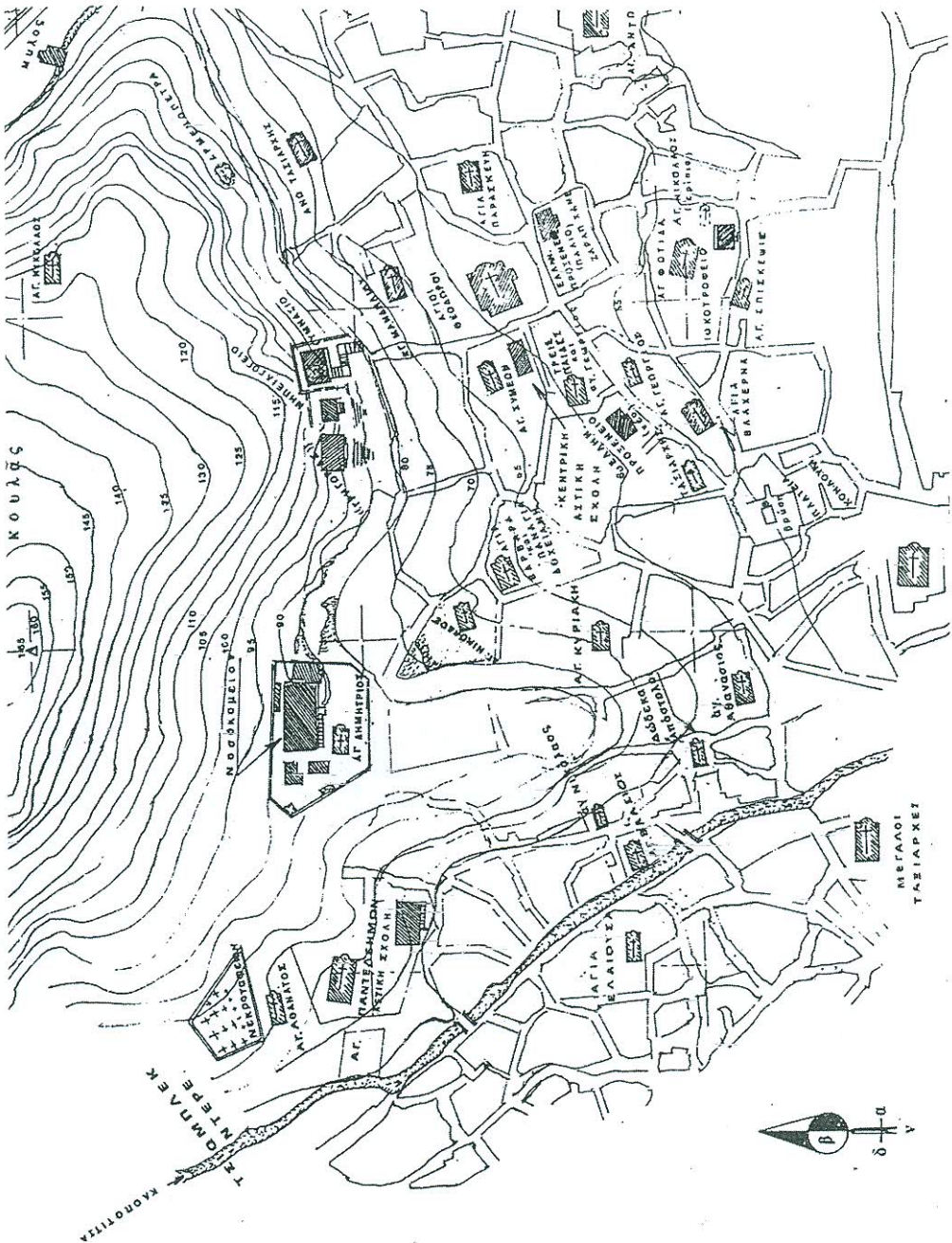
21. Ναός 'Αγίου Μανδηλίου

Στήν όδό Παπάζογλου, βορειώς του παλαιού Μητροπολιτικού ναού των 'Αγίων Θεοδώρων, ύπήρχε μικρός ναός προς τιμήν του 'Αγίου Μανδηλίου. Κάηκε τό 1913 και στή θέση ύπάρχει είκονοστάσι.

72. Παπασυναδινός, ένθα άν., σελ. 38, παρ. 26α, και σελ. 49, παρ. 35α.

73. Παπαγεωργίου, ένθα άν., σελ. 32.

74. Ένθα άν., σελ. 27.

Τοπογραφικό διάγραμμα τῶν Σερρών πρὶν ἀπὸ τὴν πυρκαγιά τοῦ 1913, στὸ ὁποῖο σημειώνονται οἱ θέσεις τῶν ναῶν τῆς πόλεως Σερρών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γκερέκος Ί. - Κανλής Ἀθ., Θησαυροί τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρών καί Νιγρίτης. (Τό Ἐκκλησιαστικό Μουσεῖο).

Ζησίου Κ., Χριστιανικά μνημεῖα τῆς Μακεδονίας.

Καφταντζή Γ., 1) Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών καί τῆς περιφέρειας τῆς, τόμοι Α', Β', Γ'. 2) Αἱ Σέρραι ἄλλοτε καί τώρα.

Λαμπάκη, Περιηγήσεις, Σέρραι 1905.

Νικολάου Ν., 1) Σκαπανεῖς τῆς ἱστοριογραφίας καί προβλήματα τῶν Σερρών, Θεσ/νίκη 1964. 2) Ἡ μεγάλη πυρκαγιά τοῦ 1849, (Σερραϊκά ἀνάλεκτα, 1992).

Ευγγοπούλου Ἀ., Ἐρευναι εἰς τὰ Βυζαντινά Μνημεῖα τῶν Σερρών. 1965.

Παπαγεωργίου Π., Αἱ Σέρραι καί τὰ προάστια τὰ περί τὰ Σέρρας καί ἡ Μονή Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ἐκδοση Δημ. Βιβλιοθήκης Σερρών, 1988.

Παπασυναδινοῦ, Σερραϊκή χρονογραφία. Ἐκδοση Ἱ. Μητρο. Σερρών καί Νιγρίτης 1988.

Πασχαλίδη Σ. -Στράτη Δ, Τά Μοναστήρια τῆς Μακεδονίας. Α' Ἀνατολική Μακεδονία, Θεσ/νίκη 1996.

Πέννα Π., Ἱστορία τῶν Σερρών, Ἀθήναι 1966.

Στράτη Ε., Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών, Κων/πολις 1909.

Χριστοφόρου, Προσκυνητάριον.. τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Λειψία 1904.

Χρονικά τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, τόμοι 35, σελ. 437. 36, σ. 355, 38, σελ. 322. 39σ. 284. Δελτίο Χριστιαν. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας (1905), σελ. 43-73.